

Araştırmalar ve İncelemeler / Researches and Studies

*Sodom ve Gomore Romanının “Gereksiz Adam” Bağlamında İncelenmesi**

Tuğba Doğan**

M. Fatih Andi***

Öz

“Gereksiz adam” kavramı Rus Edebiyatında Batılılaşma etkisi ile ortaya çıkmış; gelenek ve modernlik arasında kalan, toplumla uyuşamayan, özünde yetenekli ve akıllı bir kimse olmasına rağmen kendini gerçekleştiremeyen karakterlerin oluşturduğu dönemin yaygın tipidir. Türk Edebiyatında da benzer süreçler, değişimler yaşandığından dolayı bu tip eserlerde görülmeye başlanır. Özellikle Batılılaşma ve onun etkilerinin fazlaca hissedildiği 20. yüzyıl roman kahramanların “gereksiz adam” özellikleri daha fazla dikkat çeker. Bu dönemin eserlerinden biri olan *Sodom ve Gomore* romanının başkahramanı Necdet gerek toplumun sorunlarını, mücadelesini yeterince benimsemesi gerekse karşısında olduğunu belirttiği yozlaşma, Batılılaşma gibi kavramları benimsemiş bir topluluğun içinde yer almasıyla “gereksiz adam” özelliklerini yansıtır. Necdet de diğer “gereksiz adam”lar gibi potansiyel olarak iyi özelliklere sahip, akıllı ve idealist bir gençken bu özellikleri eyleme dökmemesi nedeniyle eleştirdiği kimselerden farklı bir noktada olamaz. Roman boyunca özellikle sevdiği kadın olan Leyla’nın aşkının da etkisiyle Batılı subaylar ve onların destekçisi olan bir topluluğun içinde hoşlanmamasına

* Bu çalışma Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinde hazırlanan “Ahmet Hamdi Tanpınar, Yusuf Atılgan ve Oğuz Atay’ın Eserlerinde Gereksiz Adam” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., İstanbul/Türkiye, tgbdogann@gmail.com, orcid.org/0009-0008-2678-5666.

*** Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye, fandi@fsm.edu.tr, orcid.org/0009-0000-8236-5190.

rağmen kalmaya devam eder. Fikrî olarak içinde bulunduğu topluluğun karşısında olsa da fiilî olarak bir karşı duruş gösteremez ta ki Millî Mücadeleciler Anadolu'nun büyük bölümünde zafer kazanıp İstanbul'a yaklaşıncaya kadar. O noktadan sonra sergilediği tutum da onu bir kahraman olarak anmaya yetecek kadar güçlü değildir.

Çalışmada Necdet'in "gereksiz adam" tipine dahil edilebilecek özellikleri ele alınarak eser ve karakter bu açıdan incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gereksiz adam, *Sodom ve Gomore*, Yakup Kadri, kahraman, yeni Türk edebiyatı.

A Critical Analysis of the Novel *Sodom ve Gomore* in the Context of the "Superfluous Man"

Abstract

The concept of the "superfluous man," which emerged in Russian literature under the influence of Westernization, represents a type of character who is intellectually capable and morally sensitive yet fails to translate these qualities into meaningful action. Caught between tradition and modernity, such figures struggle to integrate into society and often remain passive observers rather than active participants in social transformation. A similar literary pattern can be observed in Turkish literature, particularly during the early 20th century, when the effects of Westernization were deeply felt. In this context, the protagonists of many novels begin to exhibit characteristics associated with the "superfluous man."

One prominent example is Necdet, the central character in Yakup Kadri Karaosmanoğlu's *Sodom ve Gomore*. Necdet embodies the contradictions of his time: although he is ideologically opposed to the moral decay and Western-influenced elite he finds himself surrounded by, he lacks the will to take a decisive stand against them. Despite his intellectual awareness and ethical discomfort, he remains complicit in the very environment he criticizes, especially under the emotional influence of his love for Leyla. Only when the nationalist forces begin to triumph in Anatolia and approach Istanbul does Necdet show signs of aligning his actions with his beliefs.

This article aims to examine Necdet as a representative of the "superfluous man" type within the framework of Turkish literature. Through an analysis of his psychological state, social positioning, and inaction, the study seeks to reveal how the character reflects both individual and societal dilemmas of a transitional period marked by cultural dislocation and identity crisis.

Keywords: Superfluous man, *Sodom ve Gomore*, Yakup Kadri, hero, new Turkish literature.

Giriş

“Gereksiz Adam” 19. Yüzyılda Rusya’da ortaya çıkmış bir kavramdır. Rusçası “lishniy chelovek” olan bu kavram dilimize “gereksiz adam”, “lüzumsuz adam”, “gereksiz insan” gibi isimlendirmelerle girmiştir ve bunlar arasında en çok kullanılanı “gereksiz adam”dır. Bu kavramın tanımını şu şekilde yapabiliriz; toplumla ve içinde bulunduğu sosyal ortamla çok uyuşmayan, bulunduğu ortamdan farklı düşünen ve hisseden ancak bunu yansıtamayan, idealleri yalnızca düşünce boyutunda kalıp harekete geçemeyen karakterlerin oluşturduğu bir tiptir. “Gereksiz adam” akıllı, entelektüel, kültürel ve ekonomik açıdan toplumdan üst seviyede olan aydın ve soylu kesime mensup bir tiptir. Berna Moran ise “gereksiz adam”ı şöyle açıklar: “*Zekâsı parlak, duyarlılığı ince, ama karamsar, bir işe yaramaz, topluma karşı olumsuz adam. Bazen iyi niyetli ve ümitli olsa da eyleme geçemeyen, sonunda hep yenilgiye uğrayan adam*”¹ Bu tanımlamalar ile “kahraman” kavramını birlikte ele alırsak “gereksiz adam” daha iyi anlaşılacaktır. Geleneksel anlatılarda “kahraman” çıktığı macera yolculuğunda bir çatışma yaşar. Bu bazen sevdiğini elde etmek, bazen topluluğunu korumak bazense kötülerini cezalandırmak gibi birbirinden farklı kurgular olsa da idealini gerçekleştirmek ve bu noktada aksiyon almak ortak bir amaçtır. Karakterin yaşadığı çatışmadan başarılı bir şekilde kurtulup “kahraman” olduğunu göstermesi geleneksel anlatılarda beklenen sonuçtur ancak modern dönemlerde birçok kavram gibi kahramanlık kavramı da değişmiştir. Joseph Campbell’a göre artık “kahraman” olmak için dış dünyada büyük tehlikelerle boğuşmak, gizemli olayları çözmek gerekmez çünkü kişisel umutsuzluğumuzun sessizliğinde sınavdayızdır ve kurtarıcı olabilmek için bu sınavı geçmemiz gerekir.² Bu değişim olaylardan çok durumların ve duyguların ön plana geçtiğini gösterir. Bu bağlamda bakıldığında gerek geleneksel anlatılardaki gibi fiziksel anlamda gerek modern dönem eserlerindeki gibi daha çok içsel anlamda olsun kendini gerçekleştirmek kahraman olmanın en önemli koşuludur. Dolayısıyla “gereksiz adam” hayattaki amacını gerçekleştiremeyen, sınavını geçemeyen ve sonunda “kahraman” olma özelliğini kazanamayan karakterlerin oluşturduğu bir tiptir. Geçmesi gereken en büyük sınavı da genellikle kendi içinde verdiği sınavdır.

“Gereksiz adam” tipi, Rus Edebiyatında modernleşmenin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Rus toplumundaki soylular Batılılaşma taraftarı olmuş ve kendi kültürlerinden uzaklaşmışlardır. Soyluların sosyal, siyasi hatta toplumsal

1 Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, 20. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 60.

2 Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, çev. Sabri Gürses, 3. bs., İthaki Yayınları, 2018, s. 346.

anlamda hızla değişmeyi savunmaları ve her alanda radikal yenilikler yapmaları dahası halkın da bu değişimi benimsemesini istemeleriyle birçok alanda ikilik ortaya çıkmıştır. Soyluların Batılılaşmayı çok hızlı, çok temelsiz bir şekilde topluma yaymaya çalışmalarının neticesinde toplumun her alanında olduğu gibi kültürel alanda da bir karmaşa hali meydana gelmiştir. Dönemin aydınlarının bir kısmı geleneği reddedip Batılılaşmayı savunmuş bir diğer kısmı ise geleneğin tümünden yok sayılmasının karşısında yer almıştır. Bu durum eserlere de yansımış, yazarlar bu konudaki tutumlarını eserlerindeki karakterler üzerinden göstermiştir. Bunun sonucunda da “gereksiz adam” tipi ortaya çıkmıştır. Bilhassa iki görüşü de tamamen benimsemeyen yazarlar “gereksiz adam” aracılığıyla dönemin aydınlarının arada kalmışlığını tasvir etmiştir.

Türk Edebiyatındaki modernleşme süreci ve bu sürecin eserlere yansımaları Rusya ile birçok açıdan benzerlik göstermektedir. Modernleşme ya da diğer adıyla Batılılaşma denilen süreç 19. ve 20. yüzyıl Türkiye’sinin hemen her alanında görülmeye başlanmıştır. Toplumsal hayatta görülen gelenek ve modernlik arasındaki fikir ayrılımları Rusya örneğine paralel olarak Türkiye’de de başlamış ve bunun neticesinde sosyal ve fikri anlamda birçok çatışma yaşanmıştır. Sosyal ve kültürel hayatta önemli bir gündem haline gelen modernleşme konusu eserlerde sıkça işlenmiş, aydın-halk çatışması dönemin eserlerinde önemli bir yer edinmiştir. Rus edebiyatı örneğinde olduğu gibi Türk edebiyatında da aydınların arada kalmışlığı “gereksiz adam” tipi ile yansıtılmaya başlanmıştır.

“Araba Sevdası”nın Bihruz’u, “Felatun Bey ve Rakım Efendi”nin Felatun Bey’i “gereksiz adam” tipinin ilk örneklerinden sayılabilir ancak bu tipler tam olarak “gereksiz adam” tanımına uymaz daha çok “alafranga-züppe” olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte belirli noktalarda “gereksiz adam” ile ortak özellikler taşır. Nihayet Arslan, alafranga-züppe tiplerle “gereksiz adam” arasındaki benzerliğin üretime katılmama, tembellik noktasında olduğunu bununla birlikte iki tipin de Batılılaşma’nın sonucunda yersiz, köksüz kalma nedeniyle ortaya çıktıklarını ancak “alafranga-züppe” tipinin düşünen, fikirler üretebilen bir derinlikte olmaması, içinde bulunduğu durumun idrakinde olmaması yönüyle “gereksiz adam”dan ayrıldığını belirtir.³ Nitekim iki tipin de ortaya çıkışı modernleşmenin toplumda yarattığı kültürel karmaşa ve arada kalmışlıktır. İki tip de bu karmaşa ortamını yansıtan tiplerdir ancak “gereksiz adam” daha derinlikli, düşünen ve sorgulayan bir tiptir ne var ki bu düşüncelerini harekete geçiremediği için pratikte o da toplum karşısında zayıf ve işlevsiz kalır. İlk dönem örneklerde

3 Nihayet Arslan, “Osmanlı ve Rus toplumlarında medeniyet değişmesi: Bihruz’lar ve Oblomov’lar”, *Türkoğlu Dergisi*, cilt 18 sayı 1, 2011, s. 79.

görüldüğü üzere “gereksiz adam” Türk edebiyatında yavaş yavaş yer edinmeye başlamıştır.

Servet-i Fünun ve sonrasında “gereksiz adam” tipi ilk örneklerine kıyasla daha karakterize edilerek ele alınmaya başlamıştır. Buna örnek olarak *Mai ve Siyah* romanının “Ahmet Cemil”i verilebilir. Ahmet Cemil, önceki dönem eserlerinde görülen karakterlere göre daha akıllı, ideale yakın ve iyi özelliklere sahip bir gençtir. Onun mevcut nitelikleriyle gerek sosyal hayatında gerek duygusal anlamda kendini gerçekleştirebilen bir karakter olması beklenir ancak o kendi içinde verdiği sınavlarda da hayata karşı verdiği sınavlarda da başarılı olamadığı için hem toplum içerisinde hem de duygusal yönden kendini gerçekleştiremediğinden “kahraman” olamamıştır. Bu dönemde yazılan diğer eserlerde de benzer temalar, benzer karakterler görünür. Kendi iç dünyalarında yaşadıkları çatışmalar neticesinde mutsuz olan, hayattan istediklerini elde edemeyen bu “hassas” karakterler “gereksiz adam” tipine uygun niteliklere sahiplerdir.

Cumhuriyet dönemi eserlerinde ise “gereksiz adam”ın Rus Edebiyatındaki gelişimine paralel olarak Türk edebiyatında da çok daha derinlikli hale geldiği; bu karakterlerin iç dünyalarının, duygu ve düşüncelerinin en önemlisi de açmazlarının ayrıntılı bir şekilde işlendiği görülür. Bu eserlerde karakterin iç dünyası detaylıca tasvir edilir, yaşadıklarından çok hissettiklerinin üstünde durulur. “Gereksiz adam” tipinin ilk örneklerinden oldukça uzaklaştığı bu dönem Rus edebiyatında da Türk edebiyatında da benzer şekillerde görülür. Bunda sosyal ve siyasi gelişmelerde görülen benzerliklerin yanı sıra düşünce ve edebiyat dünyasında da benzer ekollerin takip edilmesi etkili olmuştur. Eserlerde olaylardan çok iç dünyanın önem kazandığı bu dönemde karakterlerin kahramanlıkları da daha çok duygusal ya da fikri anlamda bir başarı elde etmesiyle sınırlandırılmıştır. Karakterlerin hayata tutunabilmeleri, kendini gerçekleştirebilmeleri onların kahraman olması için yeterlidir. J. Campbell’in bahsettiği modern kahraman tanımı buna uygundur. Ancak bir istisna olarak Millî Mücadele dönemini anlatan eserlerden bahsetmek gerekir. Bu eserlerde kahramanlık kavramı geleneksel anlamına yakın bir şekilde kullanılmıştır.

“Gereksiz adam” tipinin bu dönemine Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Sahnenin Dışındakiler” romanını örnek olarak verebiliriz. Romanın baş karakteri olan Cemal akıllı, nitelikli bir gençtir. Dönemin aydınının bir temsili olan Cemal aslında Millî Mücadele’yi sahiplenen, buna değer veren bir gençtir ancak onun odağında bu meselelerden de önce sevdiği kadın Sabiha vardır ve Cemal ona olan aşkıdan dolayı Sabiha’nın Batılılaşma heyecanına engel olmaz. Cemal hiçbir zaman

Millî Mücadele'ye katılamaz ve bu durum onun “Sahnenin Dışındaki”lerden olmasına sebep olur. Romantik ilişkisinde de bir başarı elde edemeyen Cemal bu özellikleriyle “gereksiz adam” tipi ile ilişkilendirilebilir. Sahnenin Dışındakiler romanında İstanbul'da olmak, Millî Mücadele'ye katılamamak olumsuz bir şekilde tasvir edilir. Benzer temayı ele alan *Sodom ve Gomore* romanında da Millî Mücadele'nin dışında kalan bir İstanbul vardır ancak buradaki atmosfer çok daha olumsuzdur.

Makalenin inceleme konusu olan *Sodom ve Gomore* romanı, özelde de baş karakter olan “Necdet” “gereksiz adam” bağlamında ele alınarak incelenecektir. Nitel araştırma yönteminin kullanılacağı bu çalışmada bilhassa metin merkezli analizler yapılacaktır.

Sodom ve Gomore, Yakup Kadri Karaosmanoğlu tarafından kaleme alınan ve yazarın 1928 yılında yayımlanmış olduğu romanıdır.⁴ Yakup Kadri'nin mütareke dönemini ve işgal altındaki İstanbul'u anlattığı bu romanın başkahramanı olan Necdet; genç, akıllı, eğitilmiş ve toplumun üst sınıfından bir gençtir. Nişanlısı Leyla ve onun sosyal çevresi ile olan ilişkilerinin merkezde olduğu romanda dönemin sosyal ve siyasi ortamı yansıtılarak İstanbul portresi çizilmiştir ancak bu portre pek iç açıcı değildir zira romanın isminden de anlaşılacağı üzere yazar İstanbul'u ve işgal dönemini oldukça olumsuz bir bakış açısıyla yansıtmıştır. Tevrat'a göre türlü çirkinliklerden, ahlaksızlıklardan ötürü helak edilmiş olan *Sodom ve Gomore* şehirlerine benzetilen İstanbul da yazara göre her türlü çirkinliğin, fenalığın içinde helak olmaya yüz tutmuş bir haldedir.

Roman, Necdet'in nişanlısı ve aynı zamanda akrabası olan Leyla ile ilişkilerinin anlatılması ile başlar. Leyla bir yandan Necdet'i sevdiğini söyleyip onunla evlenmeyi planlarken bir diğer yandan da İngiliz subayları ile özellikle Captain J. Read ile aşırıya kaçan bir dostluk ve samimiyet kurar. Bu durum içten içe Necdet'i rahatsız etmektedir. Leyla Captain J. Read'ın etkisiyle İngiliz kuşatmasını oldukça normal ve yumuşak bir şekilde karşılayıp İngilizleri dost olarak görürken Necdet onlardan olabildiğince nefret eder ancak Leyla ve ailesi onun aksine subaylarla olan dostluklarını devam ettirmekten hiç rahatsızlık duymaz. Onlar için İngiliz subaylar da Fransız subaylar da dost olunmaya fazlasıyla layıkken onların medeniyeti de benimsemeleri gereken bir medeniyettir. Sadece Leyla'nın ailesi değil, dahil oldukları topluluktaki hemen herkes İngiliz subaylarla ya da diğer itilaf devleti subaylarıyla dost olmaktan büyük bir coşku duyar. Kendi toplumlarının eğitimsiz, düşük olduğunu düşünen bu topluluk Batı'ya ve Batılı dostlarına hayranlık duyarak -özellikle ahlaki konularda- onlara

4 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Sodom ve Gomore*, 1. bs., İstanbul, Birikim Yayınları, 1981.

benzemek için ellerinden geleni yaparlar. Bu noktada hiçbir değer, kültür onlar için vazgeçilmez değildir aksine Batılı dostları gibi olmalarına engel olan her türlü alışkanlığı, inancı terk etmeye can atarlar. Necdet bu ortamda yalnızdır, düşüncelerini anlayabilecek ve onunla aynı bakış açısına sahip hiç kimse yoktur. Necdet’in İngiliz subaylara olan nefreti belirli bir noktaya kadar milli bir bilinçleyken sevdiği kadını bu subaylardan kıskanmasıyla birlikte şahsi bir nefrete de dönüşse de Necdet bu hislerini başlarda çok belli edemez.

Bulunduğu topluluk içinde yalnız kalması, duygularını anlayacak kimsenin olmaması Necdet’i üzer ancak onu en çok etkileyen şey sevdiği kadının kendini anlamamasıdır. Diğer insanları bir noktaya kadar yoksaysa da Leyla’nın İngiliz hayranlığı ve İngiliz dostlarıyla aşırıya kaçan samimiyeti Necdet’i oldukça rahatsız eder. Necdet’in problemi sadece bir kıskançlık ya da aşk çıkmazında olması değildir. Leyla’nın yozlaşmış, benliğinden uzaklaşmış bir karakterde olması, Necdet’in de buna karşı çıkamamasının getirmiş olduğu suçluluk duygusu ve onun temelinde de kendi iradesizliği onun asıl çıkmazıdır.⁵ Necdet, içten içe tamamen karşı olduğu, tiksindiği bir yaşam tarzına söz konusu sevdiği kadın olduğundan ses çıkaramaz ve bu durum kendi içinde kendisine karşı da öfke, acıma gibi hisler barındırmaya başlamasına sebep olur.

Necdet kendi içinde devam ettirdiği bu duyguları ara ara Leyla ile paylaşıp da her seferinde onun kendisini yumuşatmaya çalışması ve subayları savunmasıyla düşüncelerini rahatlıkla açıklayamaz. Romanın ilk kısımlarında yansıtılan bu ortamda Necdet karakteri gerek sevgisinin etkisiyle gerekse bulunduğu toplulukta kimsenin onun gibi düşünmemesiyle kendini yalnız hissederek duygularını içinde yaşar. Romanın henüz ilk kısmında bile Necdet’te “gereksiz adam” özellikleri görülmektedir zira içinde bulunduğu toplulukla olan uyumsuzluğu, yaşadığı fikirsel çatışma ve sonucunda yalnız kalması tipik bir “gereksiz adam” özelliğidir. Esasında Necdet bu toplulukla karşı karşıya gelerek toplumun ideal düzenini savunur ancak bunu o kadar güçsüz ve etkisiz bir şekilde yapar ki günün sonunda ne o beğenmediği topluluğun bir parçası olabilir ne de içinde bulunduğu topluluk yüzünden türlü sorunlar yaşayan toplumun geri kalanının. Çünkü kendi içinde bulunduğu bu topluluk, toplumun tüm değer ve inanışlarına, ideal ve mücadelesine sırtını dönmüş; şartsız, amasız Batı’yı destekler bir vaziyettedir. Necdet bu toplulukla uyumsuzluğu ile toplumun ideallerine yaklaşır gibi görünse de bu anlamda hiçbir somut adım atmaz, fiili olarak bu Batı hayranı dostluk ortamından kopmayarak aslında duygusal anlamda yakın olduğuna inandığı

5 Müge Öncü, “Bir Vicdan Muhasebesi: Sodom ve Gomore”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, cilt 16, sayı 42, 2023, s. 657.

toplumla çok daha büyük bir kopukluk yaşar. Necdet'in zayıf ve edilgen tutumları onun bir aksiyon alamamasına sebep olur. Burada Onur Aydın'ın "gereksiz adam" tanımlamasını ele aldığımızda Necdet ile olan benzerlik dikkat çekecektir. Aydın'a göre "gereksiz adam" tipiyle içinde yaşadığı topluma yabancılaşmış, sorumluluk almaktan kaçınan, düşünceleriyle davranışları çelişen, topluma yararı dokunmayan ve çevresindeki gelişmelere kayıtsız kalan, toplumunkilerle kendi değer yargıları uyuşmayan, sürekli içsel çatışmalar ve çelişkiler yaşayan soylu kesim kastedilir.⁶ Necdet tüm eleştirilerine rağmen içinde bulunduğu topluluktan uzaklaşmayarak çelişkinin merkezinde takılıp kalır. Bu çelişki roman boyunca devam eder çünkü Necdet asla fikirlerini fiile dönüştürebilecek bir adım atamayacaktır.

Romanın devamında Leyla'nın Captain Read ile giderek artan samimi ilişkisi ve çevrelerindeki insanların Necdet'i bu konuda uyarmaları ile Necdet ciddi bir duygusal kırılma yaşar. Kendisini ihanete uğramış gibi hisseder ve bunun sonucunda aklına ilk gelen şey kendini öldürmektir:

Necdet, «İşte ben içimdeki kıyameti içime sığdırmağa yeterli güçte değilim; ya ben onu boğacağım, ya o beni boğacak!» diyordu.⁷

İntihar "gereksiz adam" tipinin başlıca özelliklerinden biridir. Mücadele edecek gücü kendinde bulamayan karakter ya gitmeyi ya kendini öldürmeyi tercih eder ya da hiçbir şey yapmayarak çevresinin onu terk etmesine sebep olur. Romanda görüldüğü üzere Necdet'in de yaşadığı duygusal kırılma sonrası aklına ilk gelen şey intihar olmuştur ancak bu da sadece düşünce olarak kalmıştır, Necdet düşüncesini gerçekleştirecek herhangi bir adım atmamıştır. Sadece Leyla'dan uzaklaşmakla kalmış ve kendi içinde bu ilişkiyi bitirmeye karar vermiştir. Ancak Leyla'nın Necdet'e durumu "kendince" açıklayarak onu ikna etmesiyle biraz da sevgi ve ilgi göstermesiyle Necdet'in öfkesi dinmiş ve ilişkileri eskisi gibi hatta eskisinden de güçlü bir şekilde -bir süreliğine- devam etmiştir.

Her şeyin -görünürde- yoluna girdiği bu süreçte Necdet, Leyla'nın J. Read ile olan ilişkisine mesafe koyacağını umarken tam tersine Leyla İngiliz subayla olan dostluğunu da daha samimi bir biçimde devam ettirmektedir. Necdet bir kere Leyla'ya inandığı ve bu konuda ona gerekli tavizleri verdiği için bu duruma artık ses çıkaramamaktadır. Leyla ise Necdet'in de İngiliz subaylarla dost olmasını amaçlamaktadır. Geline bu noktada Necdet'in düşünceleri ve eylemleri birbiriyle tamamen çelişir. Bir karakter için yanlış düşüncede olmaktan

6 Onur Aydın, "Aleksandr Çatskiy Odağında Rus Edebiyatında Gereksiz İnsan Tartışması", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 61, Mart 2024, s. 302.

7 Y. Kadri Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s. 52.

bile kötü olan bir durum varsa o da doğru olmadığını düşündüğü bir şeye karşı koyamamaktır. Böyle tiplere “gereksiz adam” denilir çünkü iyi ya da kötü karakterler seçimlerinin gereğini yerine getirip hikâyede tercihlerine uygun bir yol çizmektedir. Bir karakter *doğruyu* seçip “kahraman” olabilir ve romanın gidişatını bu yönde etkileyebilir ya da olması gerekenin tam aksi yönde bir tutumla “antikahraman” olarak buna uygun bir şekilde devam eder. “Gereksiz adam” ise bu ikisinin arasında kalıp hiçbir şey yapamaz ya da yapmamayı seçer. Necdet de ne içinde bulunduğu topluluktakilerin dostu olup toplumla ilgisini koparmış bir kimse olabilir ne de onlara sırtını dönüp hepsinin karşısında durabilir çünkü tüm bu düşünceler dönüp dolaşıp Leyla’ya çıkmakta, olaylara Leyla’ya olan hisleri üzerinden yaklaşmaktadır. Necdet’in kırılma noktası Leyla’ya olan aşkıdır. Bu aşk onun karakterini, ideallerini şekillendirme noktasında bile belirleyici konumdadır. Necdet’in kendi sesi, fikirleri bu aşkın gölgesinde belirir.

Leyla ise Batılı dostlarıyla samimiyetini, dostluğunu rahatça devam ettirebilmek için Necdet’i de bu topluluğa dahil etmekte karardır. Bunun için İngiliz subayın evinde düzenlediği bir davete Necdet’in de katılmasını sağlamıştır. Leyla’nın zorlamasıyla İngiliz subayının davetine katılan Necdet bu ortamda kendini hiç rahat hissedemez zira sevmediği ve tasvip etmediği İngilizler’e karşı Leyla’nın karşısında dik duramadığı için verdiği tavizlere bir yenisini daha eklemek durumunda kalmıştır. Normalde bir restoranda, kulüpte bile denk geldiğinde rahatsız olduğu İngiliz askerlerinden birinin evine davetli olarak katılmak onu oldukça rahatsız etse de sevdiği kadın karşısında tavrını net bir şekilde koyamamaktadır. Geleneksel anlamda bir kahramandan beklenen bu gibi durumlara karşı koyabilme ve ilkelerinden taviz vermemesidir ancak “gereksiz adam” tipinin ideal kahramanın tavrılarını göstermediğini yahut gösteremediğini yinelemek gerekir. Bu tipte dikkat çeken özelliklerden birisi de budur; içinde bulunduğu topluluğa uyum sağlamak istemez, onların düşünsel anlamda karşısındadır ama pratikte bunu gösteremez biz ancak karakterin iç sesinden gerçek düşüncelerini bilebiliriz ya da karakter düşüncelerini dile getirirse bile sadece sözde kalan eyleme geçmeyen sönük bir tavır olarak kalır. Necdet de tam olarak böyle bir durumdadır. Yer yer tepkisini dile getirir ancak Leyla’nın sevgisi, sözleri karşısında tavrını koruyabilecek iradeyi gösteremez. Böylelikle her geçen gün daha fazla taviz vererek kendine olan saygısını da yitirmeye başlar.

(...) Tabiatın bir sürü mantıksız, kör, zalim, çirkin, iğrenç ve ahlâkdışı kanunlarına nasıl boyun eğiyorsak Necdet de bu aşk kanununa öyle boyun eğiyordu. Onunla artık hiç mücadeleye girişmek istemiyordu; zira kendi nefsiyle ne vakit mücadeleye giriştiyse mutlaka rezil olarak utançlı çıkmıştır

ve güntün birinde kendi kendine: «Mademki,» demiştir, «hadiselerin öntüne geçemiyorum, bırakayım; hadiseler beni alıp sürüklesin!» (...)⁸

Necdet, Leyla karşısındaki zafiyetinin farkındadır ancak artık eskisi kadar bu duruma direnç göstermez ve durumunu kabullenir. Bu süreç eylemsizlik, harekete geçememe ve boş verme sürecidir. Onun için yanlış olsa bile üçüncü bir kişinin ilişkilerindeki varlığını kabullenmeye başladığı bu nokta önemlidir çünkü öncesinde en azından Necdet'in bu duruma karşı çıkmaya çalışmasına rağmen artık sevdiğinin yanında J. Read'in olmasını reddedemeyeceğini kabullendiği görülür. Geleneksel anlamda bir kahramanın sevdiği kadının yanında başka bir erkek olmasını kabul etmesi mümkün değildir hatta birçok anlatının kırılma noktasını bu rekabet, düşmanlık oluşturur. Bilhassa Klasik Türk Edebiyatı eserlerinin en yaygın teması budur. Çok yakın bir tarihe kadar yazılan eserlerde görülen temanın bu kadar kısa süre içerisinde değişmesi dönemin değişimini yansıtması açısından da önemlidir. Dönem aydınının aşkı karşısında edilgen, mücadele edemeyen tutumu geleneksel kahramanlarla taban tabana zıttır. Yazar Necdet üzerinden kendi değerlerine yabancılaşmış dönemin aydınlarını tasvir eder.

Necdet'in Leyla'ya karşı iradesizlik ve utanç gibi çelişkili duygularla devam eden aşkı, ilişkisinin de aynı iradesizlik içinde devam etmesine sebep olmuştur. Ara ara kıskançlık krizlerine girip Leyla ile konuşmaması, bir müddet ondan uzak durması da artık bir rutin gibidir çünkü sonunda ne olursa olsun tekrar sevdiği kadına dönüyor, ondan ayrılma konusunda kararlılık gösteremiyordur. Tüm bu süreçte Leyla'nın davranışları da giderek bayağılaşırken Necdet'in bu duruma karşı sessiz kalması, yaşananları yok sayması ise karşı çıkacak iradeyi gösterememesinin doğal bir sonucu haline gelir.

Ancak tekrar eden bu döngünün bozulduğu bir kırılma noktası yaşanır. Leyla'nın artık evlenmeleri gerektiğini, nişanlılık sürelerinin uzamasının kendisi için olumsuz bir durum yarattığını belirtmesiyle Necdet acı bir gerçekle yüzleşir. Ömrü boyunca bu tarz bir ilişkinin içinde olmak, hiçbir irade gösteremediği bir *koca* sıfatıyla evliliğe devam etmek istemediğini fark eder. Bu nedenle evlilik konusunda çekimser kalarak nihayetinde Leyla'yı kaybedeceği bir duruma düşer çünkü Leyla evlenme konusunda olumlu bir cevap alana kadar Necdet ile ilişkisini kesme kararı alır. Bu süreçte daha da zayıf bir irade ile Leyla'yı düşünmekten kendini alamayan Necdet ne onunla evlenmeyi kabul edebilir ne de ondan ayrılabilir. Bu arada kalmışlık ve zayıflık hali onu üzmemekten başka bir yere götüremediği gibi karar vermesini de sağlamaz. Onun bu kadar önemli bir

8 Y. Kadri Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s. 169.

konuda bile tavrını gösterememesi, ilişkisini, hayatını, ilkelerini kısacası hiçbir önemli konuyu kontrol edememesi karakterinin iyice zayıflamasıyla birlikte kendi kendisinden nefret etmesine de sebep olur. “Gereksiz adam”ın özelliklerinden olan kendi hayatını kontrol edemeyişi, ilişkisine sahip çıkamayışı, ilkelerine sahip çıkamayışı gibi tüm eylemsizlikler Necdet’te kendini göstermektedir. Sadece sosyal ve fikri meselelerde değil duygusal ilişkisinde de eylemsiz kalması nedeniyle “gereksiz adam” özelliklerini gösterir.

Romanın devamında artık Leyla ve Necdet için geri dönüşü mümkün olmayan bir süreç başlar. Leyla, kendini iyice kaybeder ve hem topluluğunun hem de Necdet’in kabul edemeyeceği kadar yozlaşmaya, düşük tavırlar göstermeye başlar. Necdet, Leyla’yı son yaşanan olaylardan sonra bir kez daha terk eder. Leyla ise Necdet’in ayrılığıyla hırslanıp kendini tamamen eğlenceye kaptırır ancak bu noktada o kadar sınırı aşmıştır ki artık topluluğu onu hoş görmemeye ve dışlamaya başlamıştır. Her türlü çirkinliğin, iğrençliğin yaşandığı bu toplulukta kimselerin aşağılanmadığı kadar Leyla’nın aşağılanması ise onun hepsinden daha kötü bir seviyede olmasından değil, diğerleri gibi çirkinliklerine uygun bir kılıf bulamamasındandır. Bu durumun en ayyuka çıktığı olay ise evinde verdiği davete sosyeteden hemen kimsenin katılmamasıdır. Bu son olaydan sonra Leyla ciddi bir sinir buhranı geçirir ve artık ciddi bir tedavi görmesi gerekir. Bunun için de yurt dışına (Avrupa’ya) gitmesi gerekir ancak babasının maddi olarak bu seyahati karşılayacak durumu yoktur. Bu noktada Necdet devreye girer. Leyla’nın haberi olmasa da Necdet onun masraflarını üstlenir ve Leyla’yı yurt dışına gönderir. Bu durum Necdet’in içinde bitti sandığı duyguların bitmediğinin anlaşılmasına sebep olur. En baştaki güçsüz, çaresiz aşık konumuna döner. Bir karakter olarak Necdet’in değişmesi, kararlılık göstermesi en azından duygularını kontrol edebilmesi gerekmesine rağmen onun her seferinde olduğu gibi yine aynı noktaya döndüğü görülmektedir. Necdet’in tekrar tekrar aynı iradesizlikle duygularının etkisinde kalması ve bu duyguların onun hayattaki yolunu, yerini belirlemesine müsaade etmesi bir aşık için normal görülebilecekken Necdet’in roman boyunca yansıtılan düşünceleriyle bu durumu en başta kendisinin kabul etmediği görülür.

Leyla’nın yokluğunda ne İstanbul’daki hayatta bir değişim olmuştur ne de Necdet’te. Çevresindeki insanlar hala Batı hayranı tavırları ile kendi köklerinden uzaklaşmakta, Necdet de bu durumdan rahatsız olmaya devam etmesine rağmen hala hiçbir aksiyon alamamaktadır. Yine böyle günlerden birinde tramvayda tek bacağı olmayan bir asker gazisini tahkir eden genç kadınların tavırlarına şahit olur. Bu kadınların o askeri aşağılamaları Necdet’i çok rahatsız etmiş ancak

onlara da tepki gösterememiştir ve bu yüzden yine suçluluk ve kendinden utanma duygularıyla dolup taşar. Karşısında bulunan kadınlara cevap veremeyecek kadar aciz olması Necdet'in o askerden bile güçsüz olduğunu hissetmesine sebep olur. Necdet, bu askerin durumu ile kendi durumu arasında bir benzerlik olduğunu düşünür çünkü asker bedenen güçsüz ve zayıf haldedir o ise ruhen. Bu noktada hangisinin daha zavallı olduğunu düşünüp kendi aciziyetinin utancını hisseder.

Bu aczinden tiksiniyor, kendini tırmalamak, yumruklamak, kendi boğazını sıkarak istiyordu. «Şu anda herhangi bir düşman zabitiyle karşı karşıya gelecek olsam, mutlaka gırtlığına yapışır gebertirim,» diyordu. Fakat, bu sırada, sağından solundan birçok yabancı askerlerin geçmekte olduğunu farkına varamıyordu.⁹

Necdet'in düşünce anlamındaki duyarlılığının onu hiçbir şekilde harekete geçirememesi, o çok eleştirdiği insanlardan faaliyet noktasında hiçbir farkının olmaması gibi yönleriyle “gereksiz adam” tipine uygun şekilde hareket eder. Kendi içinde iyi bir insan olması, doğruyu-yanlışı görebilmesi gibi erdemleri olmasına rağmen bu erdemlerine sahip çıkamadığı için bir “kahraman” dönüşemeyip “gereksiz adam” olarak kalmaktadır. Çünkü nihayetinde olaylar sadece düşüncelerle değil, fiillerle sonuçlanmaktadır ve bu noktada Necdet hep pasif kalmayı seçer. Romanın başlarında Leyla'ya olan aşkından dolayı pasif kalıyor gibi görünürken hayatından Leyla çıktıktan sonra da eylemlerinde bir değişim olmaması Necdet'in karakterini anlamak açısından önemli bir detaydır. Onun ilkelerini hayata geçirmesine engel olanın bir başkası değil kendisi olduğu görülür.

Necdet, (...) «Bir gün, bir gün mutlaka gelecekler, bu çamuru, bu kokuşmayı silip süpürecekler,» derdi. Mutlaka bir gün zalimlere cezalarını, mazumlara tesellilerini verecekler, fakat ne vakit? Bir ay sonra mı? Bir yıl sonra mı? Yoksa...¹⁰

Bu cümlelerden de anlaşıldığı üzere Necdet kendisinin hiçbir şey yapmamasına rağmen diğerlerinin gelip onu ve tüm İstanbul'u kurtarmasını bekler oysa bir kahraman bu gibi durumlarda kurtarıcının dışarıdan gelmesini beklemez aksine kendisi bir kurtarıcı olur. Ahmet Çakar'a göre “gereksiz insan” tipleri, genelde herhangi bir eylem içerisine girmeyen, sorunun ne olduğunu, nasıl çözülebileceğini söyleyen, ancak çözmek için herhangi bir çaba göstermeyen, genelde yaptıkları yüzünden duydukları pişmanlıklar sebebiyle ruhsal bir boşluk

9 Y. Kadri Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s. 314.

10 Y. Kadri Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s. 314.

içerisine düşmüş, son derece tembel, herhangi bir kaygı gütmeyen insanlardır.¹¹ Bu tanımların hemen hepsi Necdet için uygundur. Necdet bulunduğu ortamdan nefret edecek kadar rahatsız olmasına rağmen bu ortamdan ayrılmaz, toplum açısından ideal sayılacak fikir ve ilkeleri vardır ancak bunları pratikte uygulamaz. Milli Mücadeleyi desteklemesi bile sadece düşünce boyutundadır. Ne Anadolu’ya gider ne de Millî mücadelecilere katılır sadece onların kendisi de dahil tüm toplumu kurtaracağını düşünerek hiçbir üretim sürecinin içinde de bulunmadan yaşamaya devam eder. Tüm bunların sonunda da acizliğinden ötürü kendinden nefret eder dahası kendine acır.

Necdet bu düşüncelerle kendine acımaya devam ederken bir gün eski bir dostu ile karşılaşır. Dostu Cemil Kami Anadolu’dan İstanbul’a gelmiştir. Cemil, gururla mücadelelerinden bahsedip İstiklal Harbi’nde kendisinin de görev alacağını ve hatta yakında zaferin geleceğini anlatır. Necdet de artık harekete geçmeye karar verir ve arkadaşından onu da götürmesini rica eder ancak arkadaşı her şeyin hazır olduğunu, yakında zaferin geleceğini söyleyerek onun gitmesine gerek kalmadığını belirtir. Bu durum Necdet’in kendini daha da gereksiz hissetmesine sebep olur.

Herhangi bir yol üstünde, birtakım bilinmez ayakların ezip ezip geçtiği böceklerden farkı nedir? Onun neler çektiğinden bile kimsenin haberi yoktur. Bununla beraber, bu dünyanın bütün ağırlığını omuzlarında taşıyan «Atlas» gibi bir insandır.¹²

Arkadaşının sözleri, yaşadıkları ve gördükleri... Her şey Necdet’in kendinden daha fazla utanmasına, nefret etmesine ortam hazırlar. Gittikçe artan bu sızlanmalar, acziyet ise onu bir “kahraman” olmaktan daha da uzaklaştırır. Zor şartlarda aksiyon almak, eyleme geçmek yürekliliğini gösteremediği gibi eylemsiz kalmasının sorumluluğunu da alamaz. Aynı dönemde onun gibi binlerce insan canı pahasına vatanı savunmaya, bulunduğu topluluğun “kıymetlisi” sayılan o subayları ülkeden kovmaya çalışırken Necdet onlarla mücadele etmek şöyle dursun o topluluktan ayrılacak bir iradeyi bile gösteremez. Bunun sonucunda yaşadığı suçluluk, vicdan azabı ise bir anlam ifade etmez.

Esra Kadioğlu Rus yapıtlarında “gereksiz insan” tipini incelerken bu tiplerin duygusallığa eğilimli olduklarını, özellikle de kendine acıma konusunda abartılı duygular içinde olduğunu belirtir.¹³ Necdet de sürekli kendine acıyan,

11 Ahmet Muhammet Çakar, “Rus Edebiyatında Gereksiz İnsan Tipi ve Nihilizm”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, cilt 7, sayı 16, s. 477.

12 Y. Kadri Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s. 318.

13 Esra Kadioğlu, “Rus Edebiyatında Gereksiz İnsan Tiplemesi”, (Yayımlanmamış Yüksek

başarısızlıkları üzerinden suçluluk ve pişmanlık duyan bir tutum sergiler. Bu durum onun kendini fark etmesini, güçlenmesini sağlayan bir kamçılama aracı olmaz aksine sürekli olarak şikâyet eden, olumsuz bir ruh halinde debelenip durmasına sebep olur. Bir müddet sonra okuyucunun da ona saygı duyamadığı bir konuma düşer. Bazen karakterler yaşadıkları talihsizlikler nedeniyle zayıf duruma düşebilir, bu karakterlerin bir şeyleri düzeltmeye gücü yetmeyebilir. Okuyucu onun yaşadıklarıyla empati kurarak karaktere üzülmür, acır ve ona anlayış gösterir ancak Necdet için bu durum çok mümkün değildir. Çünkü onun durumu kendi gibi bir noktadan sonra okuyucuyu da kızdırır. Necdeti'in sürekli kendini toparlamasını, kahramanlık özellikleri göstermesini bekleyen okuyucu her seferinde aynı zafiyetle karşılaşınca adeta Necdet'i silkeleyip kendine getirmek ister. Yazar bunu bilinçli olarak yapmıştır çünkü Necdet üzerinden dönemin aydınını yansıtmak istemiştir.

Aradan belli bir zaman geçer. Bu arada Millî Mücadeleciler İstanbul'a doğru yaklaşmaya başlamıştır, tüm şehirde de bunun coşkusu ve etkisi giderek daha fazla hissedilmiştir. Necdet de toplanan bu kalabalıklara dahil olmakta, coşkuyla ittihatçıların yolunu gözlemektedir. Böyle bir topluluğun içinde olduğu için kendisine olan saygısı zamanla artmıştır. Ancak bu yeterli midir? Her şey bittikten sonra bir adım atmak Necdet'in "gereksiz adam" tipinden çıkıp "kahraman" sayılmasını sağlar mı? Bu sorunun cevabı kesin olarak verilemese de en azından bir adım atmış olması, kırılma noktasından sonra böyle bir dönüşüme geçmesi onu "kahraman" olmaya yaklaştırmıştır. Romanın sonunda böyle bir dönüşüm gösterdiği için kesin bir çıkarım yapmak çok doğru olmasa da gidişata bakarak Necdet'in "gereksiz adam"ın en önemli özelliklerinden biri olan eylemsizlik konusundan kısmen de olsa sıyrılmaya başladığını söylemek mümkündür.

Leyla ise İstanbul'dan ayrı olduğu tedavi sürecinde çok değişmiş, eski olumsuz davranışlarının hemen hepsinden kurtulmuştur. Mektuplarında ailesine karşı çok saygılı, ilgili olduğunu göstermektedir. Bu yeni süreçte zevkleri de değişmiştir. Şehirden uzak bir yerde gördüğü rehabilitasyonun etkisinden olsa gerek artık doğaya düşkün, şehir hayatından uzaklaşmış bir insan olduğu anlaşılmaktadır. Necdet bütün bunların doğru olduğuna inanamaz. Bir yandan da onun yazdığı mektupların hepsini takip eder. Bir mektubunda gittiği şehir merkezinde ne kadar sıkıldığını ve sonrasında kendini doğaya attığını, oradaki güvercinleri şehirdeki kalabalığa tercih ettiğini belirtir. Necdet'in bu mektubu okuduğunda hissettikleri ilginçtir.

Bu güvercinlerin ortasındaki masum Leylâ, hiç şüphesiz ki, Maslak yolunda Captain Jackson Read’ la at koşturan afacan Leylâ’dan bin kere daha iyi idi. Fakat Necdet için bu, öbüründen daha çekici değildi!...¹⁴

Leyla’nın hırslarından kurtulmuş, daha sakin, daha dingin bir insan olması, ona karşı sadakat göstermesi, ailesine saygılı olması gibi olumlu değişimler yaşadığı bu süreçte üstelik tam da Necdet’in istediğı gibi bir kadın olmasına rağmen Necdet şimdiki ideal Leyla’yı istemediğini fark eder öyle ki onun mektuplarda yazdıklarının gerçek olmamasını umar.

Necdet, Leylâ’nın yalnız anasıyle babasına bu masum yüzü gösterip de gerçekte gene o şehvet dolu, o şuh o dişi Leylâ olduğunu sanmasa, belki ondan büsbütün soğuyacak, belki hayatından bu Leylâ tamamiyle silinip gidecekti.¹⁵

Necdet’i Leyla’ya bağlayan tek şey de bu ihtimaldir. O, Leyla’nın mektuplarda söylediklerinin bir oyun olduğuna inanmayı tercih eder. Leyla’nın tedavisi bitip döndüğünde onun gerçekten de değiştiğı haberini alır ve tam olarak düşündüğü gibi Leyla’ya karşı olan tüm ilgisini kaybeder öyle ki onunla hiç görüşmez bile. Bütün şahit olduğu olumsuzlukların sebebi olarak Leyla’ya olan aşkını bahane eden, Leyla değişse bunların hiçbirini yaşamayacağını savunan Necdet, bu değişim ihtimali gerçekleşir gerçekleşmez Leyla’yı istemediğini fark eder. Necdet’in en büyük çelişkilerinden biri budur. Leyla’nın önceki hallerinin kendisine de ilişkilerine de çok zarar verdiğini düşünürken şimdi tam da Leyla’nın kendi istediğı gibi birine dönüştüğünü öğrenince onu istememesi aslında kendi tutarsızlığını göstermesi açısından önemlidir. Bu durumda Leyla hiç değişmeseydi Necdet o çok nefret ettiği topluluğun içinde kendine acıyarak bulunmaya devam mı edecekti? Bu kısım bilinmese de Leyla değişmeseydi Necdet’in aşkının bitmeyeceğı söylenebilir en azından.

Romanın sonunda Necdet bir toplantıda Leyla ile karşılaşır. Millî Mücadele için toplanılan bir kalabalığın olduğu bu ortam Leyla için oldukça farklı bir dünyadır ve o ortamdan uzaklaşmak ister. Necdet’e kendisini götürmesini söyler ancak Necdet toplantıya katılmaya isteklidir, Leyla’yı boş bir odada bırakarak toplantıya katılır. Toplantı bitiminde Leyla’nın ısrarıyla onun evine gitmek zorunda kalır. Leyla burada Necdet’e olan duygularını tekrar dile getirip onu öpmeye çalışır ama Necdet’ten hiçbir karşılık alamayınca aralarında bir şey

14 Y. Kadri Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s. 295.

15 Y. Kadri Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s. 296.

kalmadığını daha doğrusu Necdet'in ona karşı bir duygusu kalmadığını o da fark eder. Roman şu cümlelerle biter:

Necdet, bu heykeli sedirin üzerine bıraktı ve gitmek için ayağa kalktı; tokmağını sessizce çevirdiği kapının aralığından bir hayal gibi süzüldü. Bu son öpüşten dudaklarının üstünde kalan şey kimyevî bir maddenin yavan tadı idi.¹⁶

Roman boyunca yaptığı tüm yanlışlara, aşırılıklara rağmen karşı koyamadığı Leyla'ya artık kesin bir şekilde karşı koyduğunu ve aralarındaki ilişkiyi tamamen bitirdiğini anladığımız bu cümlelerde görülür ki Necdet bu noktada kendi hayatının iplerini eline almış, sevdiği kadının etkisinde kalmaktan kurtulmuştur hatta bu cümlelerden anlaşılan odur ki Leyla artık sevdiği kadın bile değildir.

Leyla'nın tüm o karşı çıktığı olumsuz yanlarına rağmen ondan vazgeçemeyişi ancak tam da eski alışkanlıklarını bıraktığı süreçte vazgeçmeye başlaması ise Necdet'in aslında ilişki noktasında da bir "gereksiz adam" olduğunu gösterir. Necdet aslında Leyla'yı değil; bir arada olmayı, sağlıklı, normal bir ilişkiyi reddeder. Oysa aynı karakter kendisini değersiz, aşağılanmış hissettirdiği dönemlerde Leyla'dan asla vazgeçememiştir. Leyla'nın değiştiğini gördüğü anda ondan soğuması ise Necdet'in de ilişkiler konusunda çok güvenilir biri olmadığını gösterir ve "gereksiz adam" tipine uygun olarak bu ilişkiyi yarım bırakır.

Sonuç

Sodom ve Gomore romanının baş karakteri olan Necdet'in iyi bir genç olduğunu, kahraman olabilecek potansiyelinin mevcut olduğunu söyleyebiliriz ancak Necdet bu potansiyeli kullanabilecek "ideal" bir karakter değildir. Bu nedenle düşünceleri fiile dökülecek güce ulaşamaz. Eserin başından sonuna kadar Necdet'in düşünce dünyası yansıtılır; karakterin duygularını da düşüncelerini de çok detaylıca görebiliriz ancak bu düşüncelerin onun harekete geçme noktasında pek tesiri olmaz. Sadece içten içe kurulan monologlar, tekrar eden şikâyet cümleleri olarak devam eder.

Necdet'in birtakım değerleri benimsediğini dile getirip bu değerler için hiçbir aksiyon almaması, iç dünyasında sürekli çatışmalar yaşaması ile bunun getirdiği suçluluk ve kendinden utanma duygusu onu kahraman olma yolundan uzaklaştırır. Necdet'in roman boyunca kendinden, çevresinden şikâyet etmesine rağmen ne kendisini ne de çevresini değiştirecek adımlar atmaması, eleştirdiği

16 Y. Kadri Karaosmanoğlu, *a.g.e.*, s. 356.

topluluğun içinde yaşamını devam ettirmesi onun zafiyetinin göstergesidir. Tüm bunlar Necdet’in özünde ideal sayılabilecek niteliklere sahip olmasına rağmen bu yönünü ortaya çıkaramayan bir “gereksiz adam” tipi olduğunu gösteren örneklerdir.

Necdet, romanın sonunda yavaş yavaş aksiyon almaya başlasa da bunlar çok büyük adımlar değildir. Yine de en azından düşünceleri ve tutumları arasında bir uyum yakalamaya başlaması onun karakter gelişimi açısından olumlu olarak nitelendirilebilir ancak eserin geneline bakıldığında Necdet’in harekete geçemeyen, düşüncelerini eyleme dökemeyen bir karakter olduğunu söylemek daha doğrudur. Karakterin iç dünyasında görülen olumlu özelliklerin eylem noktasında pek bir karşılığı yoktur. Duygusal yönden ele almak gerekirse Necdet’in kendisine zarar veren, yanlış olduğunu düşündüğü bir ilişkiyi bitirmesi de olumlu bir gelişme gibi görülse de bu bitiş tam da sevdiği kadının olumsuz olarak nitelendirdiği özelliklerini terk etmesinden sonra olduğu için çok da anlamlı olmamıştır. Bu noktada hala “gereksiz adam” tipine uygun bir şekilde hareket ettiği görülen Necdet’in ilişkiyi devam ettirme sorumluluğundan da kaçındığını görürüz.

Özetle Necdet, belirli noktalarda olumlu gelişmeler göstermesine rağmen “gereksiz adam” tipinin özelliklerinden kurtulamamış ve ideal bir karaktere dönüşmemiştir. Kahramanlık kavramının geleneksel anlamına en yakın olarak kullanıldığı Millî Mücadele dönemini anlatan bir eserde karakterin fiziki bir mücadeleye katılmaması bile tartışılacak bir konuyken (Sahnenin Dışındakiler örneğinde olduğu gibi) Necdet’in -istesin ya da istemesin- düşman subaylarıyla aynı ortamlarda bulunması, onlara karşı açıkça bir tavır alamaması; yaşadıkları ve hissettikleri arasındaki tutarsızlık onun bir kahraman olmadığını aksine “gereksiz adam” olduğunun göstergesidir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu eseri ve karakteri oluştururken “gereksiz adam” tipinden haberdar mıdır, bilinçli bir şekilde bu tipe uygun bir karakter oluşturmuş mudur bilinmez ancak dönemin şartlarının doğal bir şekilde bu tipe uygun karakterleri ortaya çıkardığını hem bu eserden hem de aynı dönemi anlatan diğer eserlerden görmek mümkündür. Bu da demek olur ki “gereksiz adam” tipi Rus edebiyatında ortaya çıkmış olmasına rağmen benzer tarihsel ve kültürel değişimleri yaşayan Türk edebiyatında da görülür. Her edebiyatın kendine has özellikleri olduğundan bu tip Türk edebiyatında birebir kopyalanmamış; kendimize ait kültürel, fıkri bir zemin içinde şekillenmiştir. Dolayısıyla bu roman da dahil olmak üzere modernleşme döneminde yazılan tüm eserlerde “gereksiz adam” tipini aramak mümkündür.

Kaynakça

Arslan, Nihayet, “Osmanlı ve Rus Toplumlarında Medeniyet Değişmesi: Bihruz’lar ve Oblomov’lar”, *Türkoloji Dergisi*, cilt 18, sayı 1, 2011.

Aydın, Onur, “Aleksandr Çatskiy Odağında Rus Edebiyatında Gereksiz İnsan Tartışması”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 61, Mart 2024.

Campbell, Joseph, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, çev. Sabri Gürses, 3. bs., İthaki Yayınları, 2018.

Çakar, Ahmet Muhammet, “Rus Edebiyatında Gereksiz İnsan Tipi ve Nihilizm”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, cilt 7, sayı 16, 2021.

Kadioğlu, Esra, “Rus Edebiyatında Gereksiz İnsan Tiplemesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Ankara, 2013.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Sodom ve Gomore*, 1. bs., İstanbul, Birikim Yayınları, 1981.

Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleřtiri*, 20. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

Öncü, Müge, “Bir Vicdan Muhasebesi: Sodom ve Gomore”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, cilt 16, sayı 42, 2023.

Araştırmaçıların Katkı Oranı

Araştırmacıların mevcut araştırmaya katkısı eşit orandadır.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.